

TARTU ÜLIKOOL
LOODUS- JA TEHNOLOOGIATEADUSKOND

Ökoloogia ja maateaduse instituut

Geograafia osakond

Robert Pirk

**OTSESED VÄLISINVESTEERINGUD BALTI JA
VISEGRADI RIIKIDES**

Bakalaureusetöö (12 EAP)

Juhendaja: dots. Garri Raagmaa

Kaitsmisele lubatud

Juhendaja

allkiri, kuupäev

Tartu 2011

Sisukord

1	Sissejuhatus.....	4
2	Materjal ja metoodika	6
3	Ülevaade otsestest välisinvesteeringutest	7
3.1	Otsese välisinvesteeringu mõiste	7
3.2	Otseseid välisinvesteeringuid seletavad teooriad.....	7
3.2.1	Otseste välisinvesteeringute tegemise põhjused	7
3.3	Otseste välisinvesteeringute mõju sihtriigile.....	8
3.4	Muutused RVE-de paiknemises	8
3.5	Otseste välisinvesteeringute poliitika.....	9
3.6	Eelnevad uurimused Eestis.....	10
4	Ülevaade otsestest välisinvesteeringutest Balti ja Visegradi riikides	11
4.1	Otsesed välisinvesteeringud Balti riikides	11
4.1.1	Otseste välisinvesteeringute mahud Balti riikides	11
4.1.2	Balti riikide otseste välisinvesteeringute poliitika	13
4.2	Otsesed välisinvesteeringud Visegradi riikides.....	14
4.2.1	Otseste välisinvesteeringute mahud Visegradi riikides	14
4.2.2	Visegradi riikide otseste välisinvesteeringute poliitika	16
4.3	Balti ja Visegradi riikide sissetulevate OVI-de võrdlus.....	18
4.4	Globaalne majanduskriis: mõju OVI-dele, Balti ja Visegradi riikidele	19
4.4.1	Mõju otsestele välisinvesteeringutele	19
4.4.2	Mõju Balti ja Visegradi riikidele	19
4.4.3	Kriisile reageerimine.....	20
5	Empiiriline osa	22
5.1	Muutused otseste välisinvesteeringute päritolugeograafias seoses EL-i laienemisega aastal 2004	22

5.2	Muutused otseste välisinvesteeringute päritolugeograafias seoses globaalse finantskriisiga.....	24
6	Arutelu	26
7	Kokkuvõte.....	27
8	Summary	28
9	Kasutatud kirjanduse loetelu.....	29

1 Sissejuhatus

Euroopa Liiduga ühinemine, mis oli nii Balti kui ka Visegradi riikide sotsialismi seljatamise järgne eesmärk, on toonud mõlema piirkonna arengusse olulisi muutusi. Teiste hulgas on muutunud ka riikide majanduskliima, mis mõjutab otsese välisinvesteeringute (OVI) tegemist antud piirkondadesse. Kuna OVI on juba oma olemuselt väga geograafiline – tehing toimub erinevate riikide residentide vahel, on huvitav uurida, millised muutused on liitumise järgselt toimunud OVI-de päritolugeograafias.

Balti ja Visegradi riikide, nagu ka muu maailma majanduse suurimaid mõjureid lähiajaloo on olnud 2008. aastal alanud globaalne finantskriis. Kriis on OVI-dele kui ühtedele globaliseerumise märgatavamatele indikaatoritele (Gray 1998) (võrreldes 1970. aastatega on nende voogude maht kasvanud üle viieteistkümne korra) tugevat mõju avaldanud – investeerimismahud üle maailma langesid kriisi kahel esimesel aastal vastavalt 16 ja 37% (UNCTAD 2010). Mahud vähenesid jõudsalt, aga milline oli mõju OVI-de geograafiale?

Käesoleva uurimistöö eesmärk on anda võrdlev ülevaade otsesest välisinvesteeringutest (OVI) Balti ja Visegradi riikides ja uurida, kuidas mõjutas nendesse piirkondadesse tehtavate OVI-de päritolugeograafiat vaatlusaluste riikide liitumine Euroopa Liiduga (EL) ja 2008. aastal alguse saanud globaalne finantskriis.

Eesmärkide saavutamiseks koostati töö kolmes osas, millest esimeses antakse üldine teoreetiline ülevaade OVI-dest, teises antakse kirjeldav ülevaade sissetulevatest OVI-dest Balti ja Visegradi riikides ja kolmandas osas analüüsitakse empiiriliste andmete põhjal Euroopa Liitu astumise järel ja globaalse majanduskriisi ajal toimunud muutusi Balti ja Visegradi riikidesse tehtavate OVI-de päritolugeograafias.

Empiirilise analüüsi jaoks püstitati uurimise algusfaasis kaks hüpoteesi, mida töö kolmandas osas tõestada püütakse:

hüpotees 1: Euroopa Liiduga ühinemine tõi kaasa mõlema piirkonna riikide majanduskeskkonna olulise stabiliseerumise mistõttu laienes sel perioodil investeerivate riikide geograafia;

hüpotees 2: globaalne kriis mõjus ka Balti ja Visegradi riikidesse tehtavate otsese välisinvesteeringute päritolugeograafiat: majanduskriisi ajal ja järgselt tõusid kõige

rohkem investeerivateks riikideks sellised riigid, kes majanduskasvu ajal hoidsid tagaplaanile.

Otsus koostada töö otseste välisinvesteeringute kohta tulenes autori enda huvist antud valdkonna ja rahvusvahelise majanduse vastu üldisemalt.

2 Materjal ja metoodika

Käesolev töö uurib kahte regiooni: Balti riike, mille all peetakse silmas Eestit, Lätit ja Leedut; ja Visegradi riike, mis on ühisnimetajaks järgnevale neljale riigile: Tšehhi, Ungari, Poola ja Slovakkia.

Ajaliselt on OVI-d jagatud kolme perioodi: (1) EL-ga liitumise eelne periood (kuni 2003), (2) EL-ga liitumisele järgnenud majanduskavsvu aeg (2004-2007) ja (3) majanduskriisi aeg (2008-2011). Perioodi jooksul tehtud OVI-de arvutamisel kasutati valemit

$$maht = posit(n) - posit(n - 1)$$

Kus *posit* on perioodi viimase aasta lõpuks tehtud OVI-de sissevoolude kogumaht ja *n* on perioodi number.

1. hüpoteesi empiiriliseks kontrollimiseks leitakse Balti ja Visegradi regioonidesse tehtud OVI-de päritoluriikide seast need, kelle investeeringumaht ületab olulisusekünnise. Olulisusekünniseks on autor valinud 1% esimesel ajaperioodil tehtud kumulatiivsetest netovoogudest (ehk sissevooludest on lahutatud perioodi desinvesteerimise mahud). 2. hüpoteesi kontrollimiseks leitakse teise ja kolmanda ajaperioodi kümme kõige suuremas mahus vaatlusalusesse piirkonda investerinud riiki ja uuritakse muutusi suuremate investeerijate päritolugeograafias. Tulemusi analüüsitakse lihtsate võrdlusmeetoditega.

Käesoleva uurimuse empiirilises osas ja ka kirjeldava osa illustratiivsetes graafikutes ja tabelites kasutab autor Eurostati andmebaasidest kättesaadavaid andmeid antud piirkonda tehtud otseste välisinvesteeringute ja majanduse põhinäitajate kohta. Kui Eurostati andmetes esineb puudujääke, täiendatakse neid UNCTADI andmetega.

Kõik töös esitatud graafikud on genereerinud autor ise programmiga Microsoft Excel, sama programmi kasutati ka võrdlusanalüüside läbiviimisel.

3 Ülevaade otsestest välisinvesteeringutest

3.1 Otsese välisinvesteeringu mõiste

Otseseks välisinvesteeringuks (OVI) nimetatakse tütarfirma või allüksuse loomist emafirma kodumaast erinevasse riiki või vastavas riigis ettevõttest sellise osa omandamist, mis annab emafirmale allüksuse juhtimiseks olulise mõjuvõimu (Dunning, Lunden 2008). Nii Eesti pank kui ka Maailmapank ja teised juhtivad finantsorganisatsioonid arvestavad OVI-sid alates 10% osalusest hääleõiguslike aktsiate seas.

Gloobalse kaubanduse fookus on tänaseks nihkunud toodetelt ja teenustelt kapitalile, millega kaasnevad kolme tüüpi kapitalivood: traditsioonilise kaubandusega seotud vood, portfelliinvesteeringud (PI) ja otsesed välisinvesteeringud (Cherry 2007). OVI ja PI-d eristavad kaks olulist aspekti. Esiteks, OVI-ga toimub investori ja otseinvesteeringuettevõtte vahel mitmetasandiline ressurside ülekanne, PI-ga aga ainult kapitaliülekanne; teiseks ei kaota otseinvesteeriija oma kapitali üle kontrolli (kapitali omanik ei muutu) samas kui portfelliinvesteering on olemuselt rahasüst, mida kontrollib investeeringu saanud ettevõtte (Dunning, Lunden 2008).

3.2 Otseseid välisinvesteeringuid seletavad teooriad

Enamik teooriates käsitleb OVI-sid küllalt kitsalt ja keskenduvad ainult teatud aspektidele. Üks laiahaardelisemaid on Dunningi eklektiline paradigma, mis ühendab kolm välisinvesteeringuid seletavat teooriat – tööstusorganisatsiooni teooria, siseturu loomise teooria ja asukohateooria (Varblane jt 2010). Dunningi paradigma väidab, et OVI tegemise juures arvestab RVE kolme peamist komponenti: esiteks peab investoril olema mingisugune tehnoloogiline, juhtumuslik vm eelis sihtriigi firmade ees, teiseks peab OVI tegemine olema mingis aspektis kasulikum kui teised turule pääsemise võimalused (frantsiislepingud jm) ning kolmandaks peab sihtriigil olema asukoha- või asendieelis (parem looduslik, majanduslik või poliitiline keskkond). Investeerimisotsuste langetamisel võetakse arvesse kõiki kolme komponenti ja valituks osutub sihtriik, mille kolme eelise kooslus vastab kõige paremini ettevõtte pikaajalise strateegia ja omanike huvidega (Dunning, Lunden 2008).

3.2.1 Otseste välisinvesteeringute tegemise põhjused

Kuna OVI-sid teevad enamasti rahvusvahelised ettevõtted (RVE), siis on enamike põhjuste taga soov teenida omanikele suuremat tulu (Dicken 2011). Ajalooliselt jagunevad OVI-d

põhjustelt kaheks: turge otsivad OVI-d, mille eesmärgiks on siseneda uuele turule efektiivsemalt kui ekspordiga, ja ressursse otsivad OVI-d, millega ettevõtted paigutuvad vajaliku ressursi lähedale, tootmisprotsessi optimeerida; tänapäeval muutuvad aga aina tähtsamaks kaks uuemat liiki: tootlikkust taotlevad OVI-d, millega korraldatakse erinevad allüksused ümber võimalikult kasumlikul moel, ja strateegilisi ressursse otsivad OVI-d, millega omandatakse sellist välismaiste ettevõtete vara, mis suurendab RVE konkurentsivõimet (Dunning, Lunden 2008).

3.3 Otseste välisinvesteeringute mõju sihtriigile

OVI-dega kaasneb mitmeid positiivseid mõjusid sihtriigi majandusele ja leitakse, et nende roll arengu- ja üleminekumajandustel arenenud maailmale järele jõudmises on suur (Juliussen, Fløysandf 2010). Kuna OVI-dega kaasneb mitmetasandiline ressurside ülekanne, siis toovad need sihtriiki täiendavat kapitali, uusi tehnoloogiad ning juhtimiselaseid teadmisi ja oskusi; lisaks luuakse nendega uusi töökohti ja küllaltki sagedasti tegelevad RVE allüksused ka ekspordiga, mis tugevdab riigi väliskaubandusbilanssi (Nourbakhshian *et al.* 2012). Sissetulevaid OVI-sid on seotud riigi majanduskasvuga ja vähemalt Aasia riikide puhul on see tõestust leidnud (Agrawal, Khan 2011). OVI-de ja nendega seotud *spillover*-efektidega seostatakse ka tootluse kasvu sihtriigis (Saleem *et al.* 2013). Vahteri Eesti andmetel koostatud uurimus OVI-de ja lühiajalise tootlikkuse kasvu vahel otsest seost ei leia, kuid leiab, et pikas perspektiivis võib mõju olemas olla, kuna leiti oluline seos OVI-de ja innovatsiooni vahel (Vahter 2010).

3.4 Muutused RVE-de paiknemises

Geograafi seisukohast on RVE-de ja OVI-de puhul huvipakkuv nende paiknemine ning liikumine erinevate riikide vahel ja selliste geograafiliste muustrite muutumine aegruumis. Viimase viiekümne aasta jooksul on nii majanduses kui ka geopoliitilises olukorras toimunud olulisi muutusi, mis on mõjutanud ka RVE-de ja rahvusvahelise tootmise paiknemist. Olulist rolli muutustes mängivad näiteks elukvaliteedi tõus enamikes riikides, aga ka riikidevaheliste majanduslike sidemete tihenemine (nt EL ja NAFTA). Sellises muutunud majanduskliimas on põhirõhk kandunud puhtalt ressursidele või turgudele suunatud OVI-delt tootlikkusele ja strateegilistele varadele suunatud OVI-dele (Dunning, Lunden 2008). Üha olulisemaks muutuvad geograafiliste klastrid, ehk piirkonnad, kuhu koonduvad teatud tööstusharu RVE-d. Eriti tugev on klastrite tõmme tööstusharudes, kus areng on väga kiire ja on lihtne konkurentidest maha jääda (nt info- ja kommunikatsioonitehnoloogia) (Dicken 2011). Kuna

sellised tööstusharud on ka suure lisandväärtusega, loovad riigid tehnoloogiaparke, et OVI-sid riiki meelitada (Šimelytė, Liučvaitienė 2012).

3.5 Otseste välisinvesteeringute poliitika

Kuigi 2008-2009. aasta globaalne kriis avaldus muuhulgas ka maailma OVI-de järsus languses, võib pikas perspektiivis näha siiski OVI-de tõusutrendi: kui 1970. aastal oli maailma kogu OVI-de maht umbes 10 miljardit dollarit, siis 2011. aastal oli see juba ligi 150 korda suurem (Maailmapanga andmepank). Koos mahtude kasvuga on suurenenud ka OVI-de päritolu- ja sihtriikide arv, mida iseloomustab näiteks fakt, et 2010. aastal tehti ajaloos esmakordselt üle poole OVI-dest arenguriikidesse (UNCTAD 2012). Sama näitab ka viie maailma suurima OVI-de sihtriigi osakaalu võrdlemine ajas – kui 1970. aastal moodustasid OVI-d viide riiki 60% kõikidest investeeringutest, siis 2011. aastal oli sama näitaja vaid 43% (Maailmapanga andmepank). OVI-de sissevooluga seostatakse palju positiivseid efekte (vt OVI-de mõju sihtriigile), mis elavdavad ja arendavad sihtriigi majandust. Kuna tehtavad OVI-d on siiski piiratud, tekib sihtriikide vahel konkurents, mis aja jooksul ja uute sihtriikide „turule tulemisega“ aina tiheneb – RVE OVI-otsuse tegemisel on tänapäeval valikuid palju rohkem kui varem.

Selleks, et panna RVE valikut vastava riigi kasuks tegema, kasutatakse erinevaid vahendeid: fiskaalseid (maksusoodustused), rahalisi (subsiidiumid ja laenud) ja mitterahalisi stiimuleid (Šimelytė 2012). Kui neist esimesed kaks mõjutavad otseselt konkreetset investeeringut, siis mitterahaliste stiimulite peamine eesmärk on muuta end üldisemalt RVE-dele nähtavamaks: selleks luuakse konkreetseid asutusi, kes, kasutades turunduse vahendeid, kujundavad riigi mainet ja turundavad riiki kui brändi (Ginevičius, Šimelytė 2011). Erinevate stiimulite, piirangute ja reeglite kehtestamine moodustab põhilise osa OVI-poliitikast ja see erinev riigiti väga palju. OVI-poliitika eesmärgiks on luua investorisõbralik keskkond, samas, pidades silmas riigi arengueesmärke, suunates OVI-sid riigi arengule olulistesse valdkondadesse või piirkondadesse (Šimelytė, Liučvaitienė 2012).

3.6 Eelnevad uurimused Eestis

Eestis on viimastel aastatel tehtud otseseid välisinvesteeringuid käsitlevaid uuringuid. Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas on uuritud üldisi muutusi nii Eestisse tehtavate kui ka Eestist väljuvate OVI-de kontekstis (Roolaht, Varblane 2008; Varblane *et al.* 2001; Roolaht, Varblane 2008). Näiteks Masso *et al.* (2007) uurisid Eestist väljapoole tehtavate OVI-de mõju Eestile ja leiti, et OVI-d mõjuvad positiivselt kodumaa hõivele (Masso *et al.* 2007). Vahter (2010), Roolaht (2010), Masso, Roolaht, Varblane (2010) on uurinud ka OVI mõju siht- ja päritoluriigi innovatsioonile. Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas on kaitsitud ka mõned OVI-sid käsitlevad lõputööd. OVI-de geograafiat on nendes töödes aga vähe puudutatud, mis muudab käesoleva töö aktuaalseks.

4 Ülevaade otsestest välisinvesteeringutest Balti ja Visegradi riikides

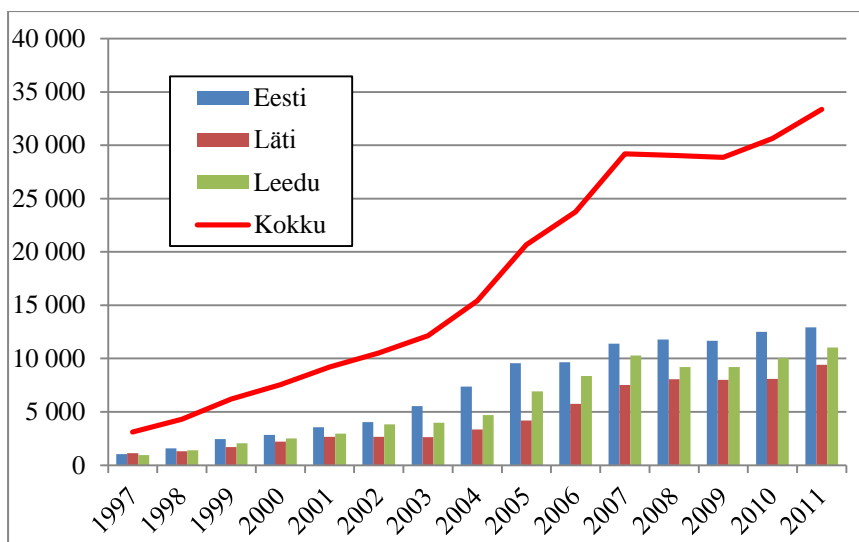
Nii Balti kui ka Visegradi riikides tekkisid võimalused OVI-de tegemiseks pärast sotsialistliku süsteemi lagunemist. NL-is ja teistes kommunistliku diktatuuriga riikides kehtestati OVI-dele karme piiranguid, kuna kardeti, et kapitalistlikud suurettevõtted, kelle vaated ei ühti kommunistliku ideoloogiaga, võivad koos kehtiva plaanimajandusega kõikuma lüüa ka sotsialistliku süsteemi, kuigi nähti ka võimalust, et OVI-d võivad viletsat majandust ergutada (McMillan 1995). Suhtumine välismaisesse investeerimisse muutus leebemaks 1980ndate teisel poolel ja tänu sellel perioodil algatatud seadusandlusele pärisid tänapäevased Balti ja Visegradi riigid algse OVI-sid käsitleva reeglistiku, mis aitas neil OVI-poliitikat kiiresti edasi areneda (McMillan 1995). Madalate sissetulekute tõttu puudusid Balti riikidel vahetult pärast iseseisvumist suured reservid ning tõenäoliselt oli olukord sarnane ka Visegradi riikides, mistõttu tuli sotsialismilt turumajandusele üleminekuks tehtavateks suurteks ümberstruktureerimis- ja arendustöödeks vajaminevat kapitali otsida välistest allikatest just OVI-de kujul (Ginevičius, Tvaronavičienė 2005).

4.1 Otsesed välisinvesteeringud Balti riikides

OVI-d Balti riikides said alguse peaaesjalikult riikides toimunud suuremahulisest erastamisest, mille käigus riigid müüsid maha osalused enamikus neile kuuluvais ettevõtetes, kaasates tehingutesse ka välismaiseid partnereid. Eesti ja Leedu OVI-sid käsitlevas uuringus leiti aga, et aastatel 1992-1999 nendesse riikidesse tehtud OVI-dest olid olid erastamisega seotud vaid vastavalt 17% ja 42% ning tugevat statistilist seost OVI-de ja erastamise vahel ei leitud (Ginevičius, Tvaronavičienė 2005). Samas ei saa erastamise mõju alahinnata, kuna see oli üks uue, edukalt OVI-sid kaasava majandussüsteemi alustalasid.

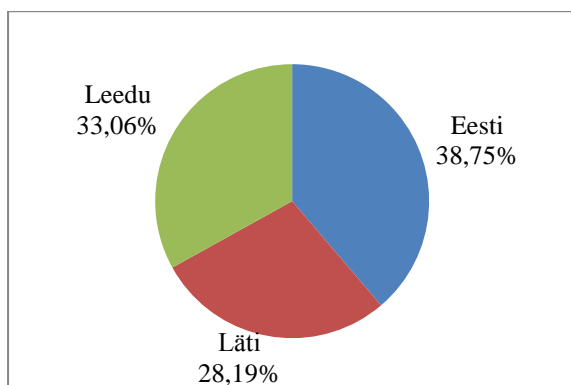
4.1.1 Otseste välisinvesteeringute mahud Balti riikides

Alates taasiseseisvumisest on Baltimaadesse kokku ja ka igasse riiki tehtavate OVI-de kogumaht olnud selgelt kasvav (joonis 1). Ainuke langus kolme riigi kumulatiivsetes koguinvesteeringutes toimus globaalse kriisi ajal 2008. ja 2009. aastal ning seda mõjutas enim suur desinvesteering (välisomanikud müüsid aktsiaid ja vähendasid oma osalust ettevõtetes) Leedus. 1997-2011 aasta jooksul on Baltimaadesse suunatud OVI-de kogumaht rohkem kui kümnekordistunud, sh suurima tõusu teinud Eesti OVI-de kogumaht on suurenenud üle 12 korra (Eurostat).



Joonis 1 Eesti, Läti, Leedu ja kogu Baltikumi otseinvesteeringute positsioonid aastatel 1997-2011 (miljonid eurod) (andmed Eurostat)

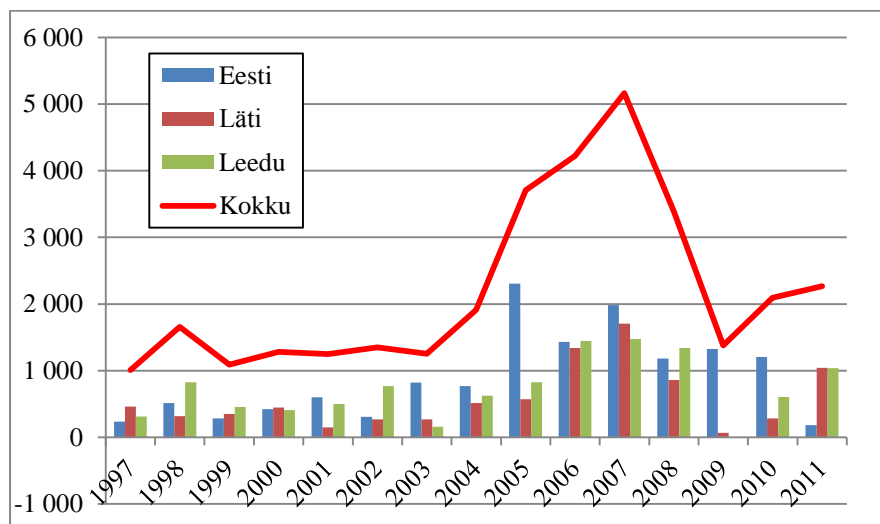
Selle aja jooksul on kumulatiivsete OVI-de jaotumine kolme Balti riigi vahel muutunud, aga üldisemad iseloomujooned jäänud samaks – kõige suurem osa OVI-dest on suunatud Eestisse ja kõige väiksem osa Läti (Eurostat). Aastaks 2011 Balti riikidesse tehtud kumulatiivsete OVI-de jaotus on toodud joonisel 2.



Joonis 2 2011. aastaks Balti riikidesse tehtud kumulatiivsete OVI-de jaotus riikide vahel (andmed Eurostat)

Balti riikide OVI-d hakkasid järsult kasvama aastal 2004, mil toimus Euroopa Liidu idapoolne laienemine, mille mõju uuritavate riikide OVI-de sissevoolule peetakse märkimisväärseks ja ka statistiliselt oluliseks (Nakamura *et al.* 2012). Balti riikide OVI-de sissevoolus (joonis 3) võib eristada kolme ajajärku, mis vastavad hüpoteesides piiritletud ajavahemikele: esiteks EL-ga liitumise eelne periood (kuni 2003), mil sissevool oli küllaltki stabiilne ja mitte väga suur; teiseks EL-ga liitumisele järgnenud majanduskasvu periood

(2004-2007), mil OVI-de mahud järsult kasvasid, saavutades 2007. aastal senise ajaloo maksimumi; kolmandaks kriisiperiood (2008-2011), mil sissevool järsult langes ja seejärel (2010) taastuma hakkasid.



Joonis 3 Balti riikidesse tehtud OVI-de vood aastatel 1997-2011 (miljonid eurod) (andmed Eurostat)

4.1.2 Balti riikide otseste välisinvesteeringute poliitika

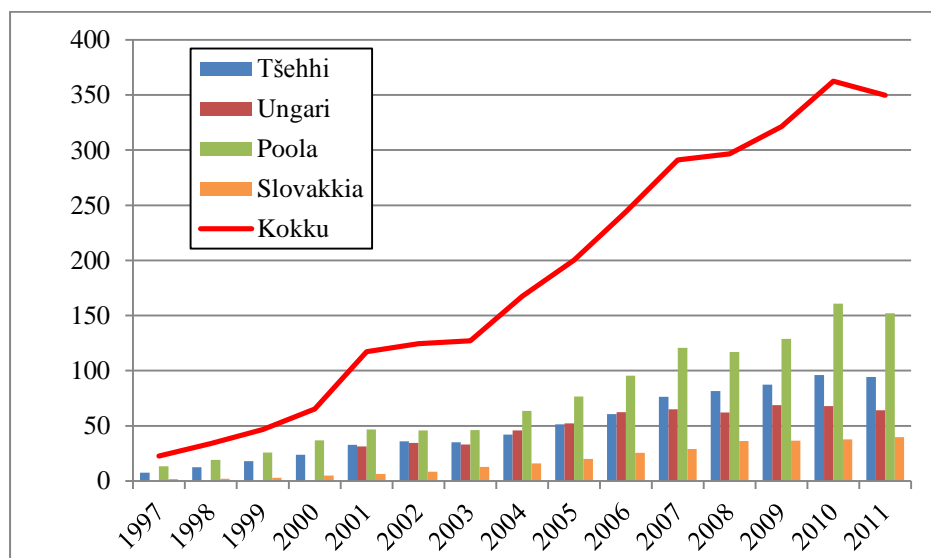
Balti riikide OVI-poliitika on väga liberaalne – regulatsioone kasutatakse minimaalselt, kui üldse, samas on kasutusel stiimulid, mis RVE-sid investeerima meelitavad. On leitud, et Balti riikide madalad maksud ja liberaalne majanduskeskkond on OVI-de sissevoolule positiivselt mõjunud, mistõttu on Balti riigid suutnud kaasata palju OVI-sid (Raudonen, Freytag 2012). Üldiselt on liberaalne majandus maailmas väga levinud, kuigi globaalne finantskriis tõi taaskord esile riigi suurema majandusse sekkumise küsimuse. Suurem osa maailmas tehtavatest OVI-de regulatsiooni puudutavatest meetmetest on aga jätkuvalt suunatud liberaliseerimisele (UNCTAD 2011). Kolmest Balti riigist on promotsiooniga kõige paremini hakkama saanud Eesti, kes kasutab peaaugjalikult ainult mitterahalisi stiimuleid (on ka rahalisi toetusi, kuid nende taotlemine ei erine RVE ja kodumaise ettevõtte puhul), kuid mille väljatöötatud turundusprogrammi mõju OVI-dele on leidnud ka statistilist tõestust (Šimelytė 2012). Läti ja Leedu OVI-poliitikad, mis kaasavad ka fiskaalseid ja rahalisi stiimuleid, ei ole neile soovitud edu toonud, mille põhjuseks vähemalt Leedus peetakse promotsiooniprogrammi ebakindlat sõnastust ja nigelat rakendamist (Miskinis, Minkeviciute 2011).

4.2 Otsesed välisinvesteeringud Visegradi riikides

Ka Visegradi riikide OVI-sid mõjutas tugevalt sotsialismijärgne erastamine, mida tõukasid tagant motivaatorid nagu Euroopa kontekstis suhteliselt odavam, aga üsna haritud tööjõud ja hõlpus (väga madalad tollimaksud) ligipääs suurele Euroopa turule (Akbar 2006). Erastamine toimus üldiselt kahes jaos: esimese korraga ei müünud riigid ettevõtetest kogu osalust, teises faasis, mis muutus eriti aktiivseks EL-iga liitumise eelsetel aastatel, müüdi ülejäänud aktsiakapital majanduse efektiivsuse tõstmise nimel samuti erasektorile (Patterns of Corporate Ownership and Privatization in Visegrad Countries 1989-1996). Sotsialismijärgselt kujunes Visegradi riikides välja piirkonnale iseloomulik kapitalismi nišš, mille iseloomulikuks tunnuseks on küllaltki helled kompensatsioonid majanduse ümberstruktureerimise ja liberaliseerimise protsessis „kaotajaks“ jääjatele ning reguleeritud OVI-poliitika, mille eesmärk on tuua RVE-d püsivalt riiki (Bohle, Greskovits 2007).

4.2.1 Otseste välisinvesteeringute mahud Visegradi riikides

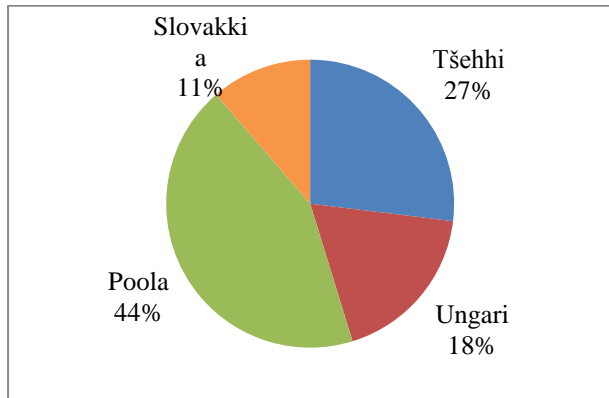
Visegradi riikidesse tehtud OVI-de kogumaht on ligikaudu kümme korda suurem kui Balti riikidesse tehtud OVI-de maht. Samas iseloomustab ka neid riike investeeringute mahu jõuline kasv, mida küll joonisel 4 võimendab andmete puudumine Ungari investeerimispositsioonide kohta aastatel 1997-2000.



Joonis 4 Visegradi riikide ja kogu piirkonna kumulatiivsed sissetulevad OVI-d aastatel 1997-2011 (miljardid eurod) (andmed Eurostat)

Kõige intensiivsem on sissetulevate OVI-de kasv olnud aga selgelt Slovakkias, mille mahud on küll regionis kõige väiksemad, kuid mille maht on aastatel 1997-2011 üle 23 korra

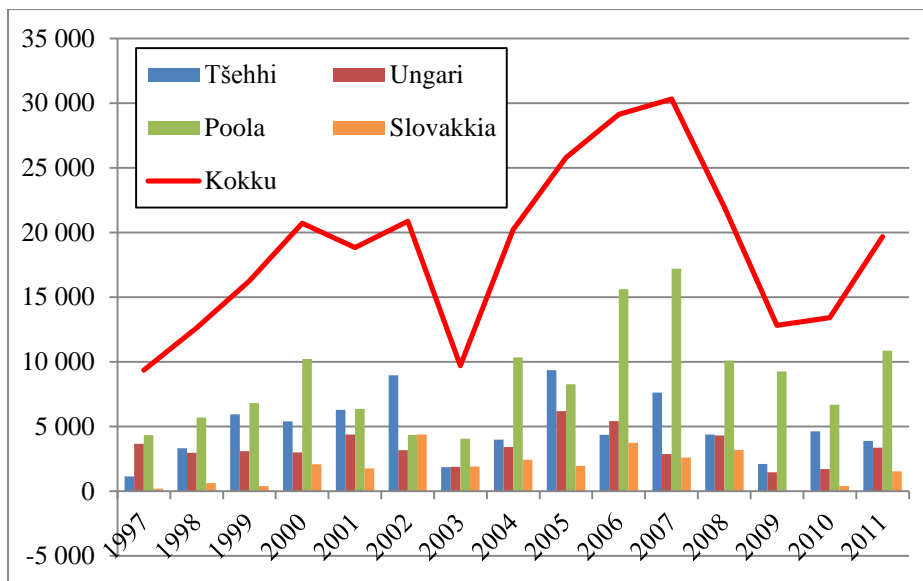
suurenenud. OVI-da jaotuses toimunud ajalistest muutustest on märgatav Slovakkia osakaalu tõus, millele senini on oma osa loovutanud Ungari, kuid ka Poola osakaalu tõus kriisi ajal. 2011. aasta investeerimispositsioonide jaotus on toodud joonisel 5.



Joonis 5 2011. aastaks Visegradi riikidesse tehtud kumulatiivsete OVI-de jaotus riikide vahel (andmed Eurostat)

Voogude poole pealt on Eurostati andmetes veel rohkem lünkasid, mistõttu kasutati nende iseloomustamiseks UNCTAD-i andmeid. UNCTAD-i USA dollarites antud näidikud konverteeriti eurodesse Eurostati andmebaasist saadud aastakeskmiste kurssidega. Kursi ebatapsuste ning UNCTADI ja Eurostati andmete kogumise ja interpreteerimise erinevuste tõttu, ei ole dollari ja euro baasil olevad andmed üks-ühele vastavuses, kuid 2002.-2011. näidikute vaheline korrelatsioon on 0,984, mis on sellise üldise iseloomustuse tegemiseks piisav. OVI-de sissevoolude muutust Visegradi riikides iseloomustab joonis 6.

Sissevoolusid iseloomustab aastatel 1997-2011 tsüklilisus nii piirkonnas kokku kui ka üksikutes riikides, kusjuures muutused aastati on üsna suured. Ka Visegradi riikidesse tulevad OVI-de mahud kasvasid pärast EL-iga liitumist kuni 2007. aastani jõudsalt ja langesid kriisi ajal kiiresti. Seega on ka nende riikide puhul kolme ajavahemiku kasutamine õigustatud.



Joonis 6 OVI-d Visegradi riikidesse aastati 2002-2011 (miljonid eurod) (andmed UNCTAD, Eurostat)

4.2.2 Visegradi riikide otseste välisinvesteeringute poliitika

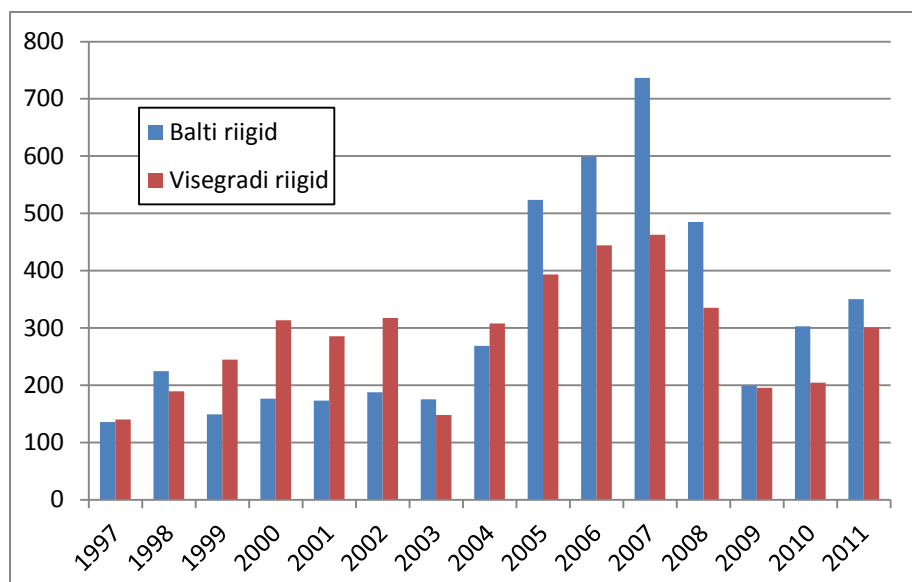
Visegradi riikides on OVI-d tunduvalt rohkem reguleeritud kui Baltimaades. Kuigi regulatsioonid ei ole maailmas väga populaarsed, kasutakse neid OVI-de puhul aina rohkem – aastatel 2000-2010 suurenes piiravate meetmete osa kõigist OVI-de regulatsiooni puudutavatest meetmetest 2%-lt 32%-le; suurt rolli mängis selles globaalne finantskriis ja sellele järgnenud pangandussektori järelevalve tugevdamine (UNCTAD 2011). Visegradi riikide OVI-poliitika on oma olemuselt aktiivne – riigid tegutsevad selle nimel, et OVI-de sissevool ei oleks üksnes võimalikult suur, vaid et see jõuaks just nendesse piirkondadesse ja valdkondadesse, mida soovitakse arendada (Šimelytė, Liučvaitienė 2012). Selleks rakendatakse terviklikke stiimulipakette, millelt kasu saamiseks peab RVE täitma teatud kriteeriumid, näiteks looma teatud arvu töökohti või investeerima teatud valdkonda või piirkonda (Šimelytė, Liučvaitienė 2012). Väga suurte investeeringute puhul on võimalik, et riik koostab spetsiaalse paketi, mida ollakse valmis RVE-le pakkuma, kusjuures enamasti teeb oma „pakkumise“ mitu riiki, mille vahel RVE sihtriigi välja valib. Taolistes „personaalsetes“ pakettides on aga tihtipeale ka stiimuleid, mis ei ole rangelt võttes seaduslikud: kiirendatud korras asjaajamine (sh näiteks ehitustegevuse alustamine enne ehitusloa saamist), üksikisikute arvamuse eiramine (näiteks ehitusaluse maa sundvõõrandamine) jm (Drahokoupil 2008).

Balti riikide OVI-poliitika küll ei keskendu spetsiaalselt fiskaalsetele soodustustele, vaid pigem mitterahalistele stiimulitele, kuid reaalsed soodustused, mida RVE sinna regiooni

investeerides saab, on enamasti fiskaalsed. On leitud, et maksuerinevusel siht- ja päritoluriigis on tugev mõju investorite valikutele, kuid maksusoodustused on riigile kallid ja nende tõttu võivad RVE-de reaalsed investeeringud lükkuda mitmeid aastaid tulevikku (Goolsbee 1998). Samas on leitud, et fiskaalsed soodustused ei ole kõige efektiivsemad, kui võtta vaatluse alla OVI-d uurimis- ja arendusvaldkonnas, mille kiire areng on ülioluline Lääne riikidele majanduslikult järeljõudmisel. Hiljutine uuring näitab, et Visegardi riikides on võrreldes liberaalsete Balti riikidega suudetud ligi tõmmata rohkem OVI-sid (*per capita*) ja seda eriti tänu RVE-dele antavale finantsabile, mis on uurimis- ja arendusvaldkonnas palju olulisem kui fiskaalsed stiimulid (Šimelytė, Liučvaitienė 2012).

4.3 Balti ja Visegradi riikide sissetulevate OVI-de võrdlus

Kui vaadelda absoluutsummasid, siis on Balti ja Visegradi regioonid võrreldamatud, kuna esimese OVI-de sissevoolud on teise omadest ligi kümme korda väiksemad. OVI-de maht elaniku kohta aitab selle probleemi lahendada ja muudab näitajad võrreldavaks (joonis 7).



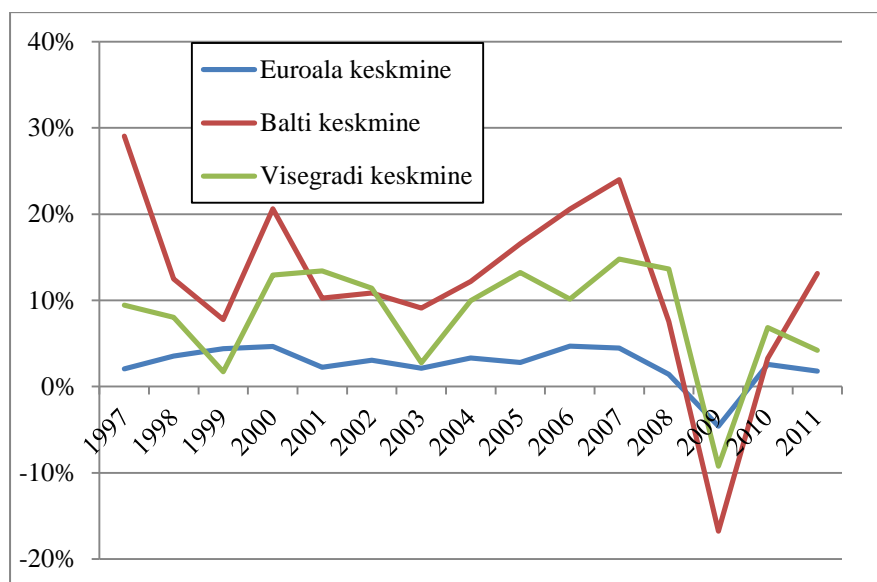
Joonis 7 OVI-de *per capita* sissevool Balti ja Visegradi riikides aastatel 1997-2011 (eurod) (andmed UNCTAD, Eurostat)

Balti riikide näitaja on enne EL-ga liitumist ehk esimesel ajavahemikul madalamad, teisel ja kolmandal perioodil aga kõrgemad kui Visegradi riikidel, mis näiab, et kui esimesel perioodil oli OVI-de roll tähtsam Visegradi riikide majanduses, siis seoses EL-ga liitumisega ja sellele järgnenud majanduskasvuga, muutus see olulisemaks Balti riikides ja on nii püsinud ka kriisi ajal. Üldiselt võib öelda, et töös defineeritud kolmest ajaperioodist kahel on muutused OVI-de mahtudes toimunud mõlemas regioonis sarnaselt. EL-ga liitumise järel on OVI-de mahtudes toimunud suur kasv ja kriisi ajal langus, ainuke erinevus on, et Balti riikides on muutused olnud suurema ulatusega. EL-i eelsel perioodil on aga märgatavad erinevused: Visegradi riikides on aastatel 1997-2002 mahud kasvanud, 2003. aastal aga järsult langenud. Balti riikides oli OVI-de tase sel perioodil aga stabiilsem, milles võib rolli mängida 1990ndate lõpu kriis Venemaal, mis on pidurdanud OVI kasvu ka naabruses asuvates Balti riikides.

4.4 Globaalne majanduskriis: mõju OVI-dele, Balti ja Visegradi riikidele

4.4.1 Mõju otsestele välisinvesteeringutele

Globaalne kriis mõjutas kogu maailma OVI-sid väga tugevalt – investeeringumahud langesid 2008. aastal ja 2009. aastal märkimisväärselt – võrreldes eelnenud aastaga vastavalt 16% ja 37% (UNCTAD 2010). Majanduskriisi mõju Ida-Euroopa riikidele peetakse tugevamaks kui Lääne-Euroopa riikidele (Repucci 2011), mida iseloomustab ka joonis 8, kus on näha, et enne kriisi kasvasid Visegradi ja Balti regionide majandused tunduvalt kiiremini kui eurotsoonis, kuid kriisi ajal taandusid need ka märgatavalt kiiremini kui eurotsooni riikides. Aastaks 2011 olid OVI-de vood jõudnud tagasi kolme kriisieelse aasta (2005-2007) keskmisele tasemele, kuid 2007. aasta maksimumi saavutamiseni kulub prognoositavalt veel mõni aasta aega (UNCTAD 2012).



Joonis 8 Balti riikide, Visegradi riikide ja euroala keskmine SKP *per capita* kasv aastatel 1997- 2011 (Euroala keskmine võtab arvesse neid riike, kes vastaval aastal eurotsooni kuulusid)

4.4.2 Mõju Balti ja Visegradi riikidele

Majanduskriisist ei jäänud kõrvale ka Balti ja Visegradi riikide OVI-d, kusjuures – mõlema regiooni OVI-de sissevoolus toimus aastatel 2008-2009 suur langus, mille käigus need vähenesid vastavalt 73 ja 56% võrreldes maksimaalse tasemega aastal 2007. Mõlemas piirkonnas on riike, kelle OVI-de muster kriisi ajal teistest erineb. Baltimaadest on erandlik Eesti: kui Lätis ja Leedus saavutas OVI-de sissevool miinimumi 2009. aastal, siis Eesti OVI-de sissevoolus on kaks miinimumi – aastatel 2008 ja 2011, millest teine on tunduvalt

sügavam kui esimene (vt joonis 3), mis näitab majanduskriisi mõju paariaastase hilinemisega (Eurostat). Visegradi riikidest on huvitav Poola, kus OVI-de sissevool kukkus kriisi ajal tunduvalt vähem kui Tšehhis ja Slovakkias (vt joonis 6). Kolme riigi OVI-d langesid vastavalt 43%, 72% ja 100% (Slovakkia OVI-de netosissevool aastal 2009 oli negatiivne) (Eurostat). Ungari OVI-de sissevool aga hoopis kasvas 2008. aastal võrreldes eelnenuga, kuid jõudis siiski miinimumini 2009. aastal, mil sissevool oli vaid ligi pool 2007. aasta omast. Poola oli kriisi ajal nii edukas OVI-de sihtriik, et aastal 2010 tõusis ta kolmekümne kõige atraktiivsema sihtriigi seas üheteistkümnendale positsioonile (Levan 2012).

Majanduskriis andis eriti tugeva hoobi Baltimaade majandustele, mis olid alates Euroopa Liiduga ühinemisest 2004. aastal eriti kiirelt kasvanud (perioodil 2004-2007 olid riikide keskmised majanduse kasvunäitajad järgmised: Eesti - 8,5%, Läti - 10,3% ja Leedu - 8,2%), mida saatsid ka ülekuumenemise märgid (kiire inflatsioon, kinnisvarabuum jm) (Masso, Krillo 2011). Kriis mõju oli järsk ja ulatuslik – väga kiiresti kasvas tööpuudus, mis enne kriisi oli kõigis Balti riikides EL-i keskmisest madalam, kuid mis 2010. aasta alguseks oli 18-21%, ületades sellega tunduvalt EL-i keskmist (Masso, Krillo 2011).

4.4.3 Kriisile reageerimine

Riigid võivad kriisis majandusse üldse mitte sekkuda või reageerida kas kokkuhoiupoliitikaga, mis võib tähendada avaliku sektori kulude kärpimist, valuuta devalveerimist, maksureformi jm, või, vastupidi, suurendada laenude toel avaliku sektori kulutusi, tõsta riiklikke tootmismahтусid ja ettevõtete toetusi eesmärgiga elavdada majandust ja väljuda kriisist võimalikult kiiresti. Euroopas leidis nii riike, kes kulutamist suurendasid (Venemaa) või vähendasid (ÜK), kui ka selliseid, kes sekkusid minimaalselt (Tšehhi). Mõned riigid (Rumeenia), kelle esmane reaktsioon oli kulusid suurendada, otsustasid hiljem (IMF-i pealekäimisel) neid hoopis kärpida. Kriisi surve riikides tehtavad otsused muutusid kohati nii radikaalseteks, et mõned neist (enamik seoses pensionide kärpimisega) riigikohtus tühistati. Riigikohtuni jõudsid vaidlused kolmes Euroopa riigis, nende seas Läti Baltimaadest ja Tšehhi Visegradi riikidest. (Repucci 2011)

Baltimaad kasutasid kriisist väljumiseks kokkuhoiupoliitikat (nn sisemine devalveerimine), millega vähendati avaliku sektori kulutusi märgatavalt, sh avaliku sektori töötajate palku kuni 35% ulatuses; riigisektorile järgnesid ka palgakärped erasektoris, mille rahvas suuremate protestideta vastu võttis (Åslund 2010). Kuigi kõik Balti riigid kasutasid kriisist väljumiseks sarnaseid meetmeid, oli Eesti teistest edukam. Edu aluseks oli viis faktorit: (1) Eesti alustas

kulutuste kärpimisega varem kui Läti ja Leedu; (2) kuigi kõigi kolme riigi majanduspoliitika oli enne kriisi protsükliline, oli Eesti suutnud koguda suuremaid reserve kui naaberriigid; (3) Eesti pankadest kuulus ligi 99% välisomanikele, kes suurte rahasüstidega hoidsid Eesti pangandussektorit kokku kukkumast; (4) Eesti valimistsüklil soosis varajast muudatuste tegemist; (5) kui Lätis ja Leedus kaasnes kriisiga väga suur maksutulude vähenemine, siis Eestis oli langus väiksem (Kattel, Raudla 2013).

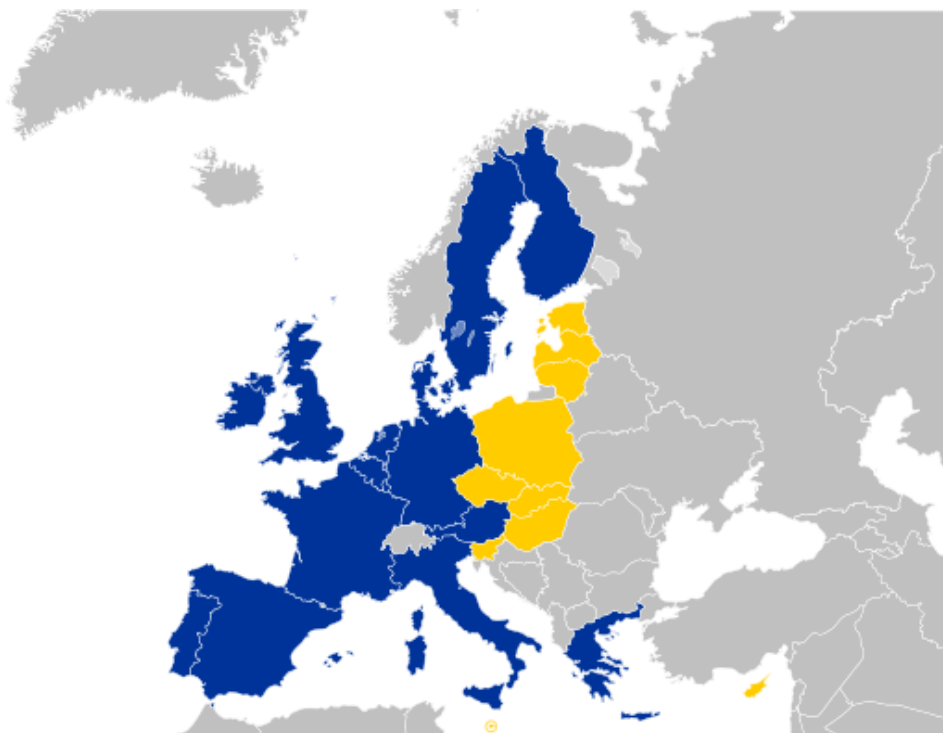
Balti ja Visegradi riigid on kriisist väljumiseks kasutanud erinevaid meetodeid, kuid kõige edukam on kriisi läbimisel olnud Poola, kelle SKP kasv kriisi ajal küll pidurdus, kuid vastupidiselt ülejäänud Euroopale, suutis siiski majandust igal aastal kasvatada. Ka OVI-de sissevoolult on riik teistest edukam olnud nagu eelpool mainitud. Sellel edul on kaks peamist põhjust: esiteks oli Poola pangandussektor kriisi ajal stabiilne, kuna välismaised emapangad toetasid kohalikke allüksusi ja kuna Poolas toimus pangandussektori erastamine küllaltki hilja, mistõttu on sealsetel pankadel klassikaline kommertspanga funktsioon, mida ei ole eriti täiendatud investeerimispanga funktsioonidega. Teiseks ei toimunud seal kinnisvarabuumi. (Levan 2012)

5 Empiiriline osa

Mõlema püstitatud hüpoteesi eelduseks on kirjanduses (Roh *et al.* 2011) mainitu: et välises majanduskeskkonnas toimuv avaldab mõju ka RVE-de sisekliimale. Edaspidi on toodud lühikesed arutelud, mis kummagi hüpoteesini viisid ja tulemused, mida empiiriliste andmete analüüsimine andis.

5.1 Muutused otseste välisinvesteeringute päritolugeograafias seoses EL-i laienemisega aastal 2004

Seoses Euroopa Liidu senise ajaloo kõige ulatuslikuma, idapoolse laienemisega (joonis 9) aastal 2004 sattusid kõik liituvad riigid välismaailma, sealhulgas RVE-de kõrgendatud tähelepanu alla.



Joonis 9 2004. Aastal toimunud Euroopa Liidu idalaienemise – vanad liikmesriigid on toodud siniselt, uued (sh ka Balti ja Visegradi riigid) kollaselt (By Europe_countries.svg: Júlio Reis derivative work: Kolja21 (EU25-2004_European_Union_map.svg) [CC-BY-SA-2.5 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.5>)], via Wikimedia Commons)

Lisaks tähelepanule kaasnes liitumisega ka teatud maine – kõrgelt arenenud riikide liiduna tuntud EL-i astumine andis välisinvestoritele signaali, et ka uued liikmed on kõrgelt arenenud, mistõttu tasub nendesse investeerida, eriti kuna võrreldes Lääne-Euroopa riikidega

olid nii Balti kui ka Visegradi riikides tootmiskulud ikka veel madalamad, sealhulgas ka haritud tööjõud. Ehk ei ole kõrge areng aga kõige tähtsam – pigem võis parim OVI-de tõmbefaktor olla teatud kindlustunne, mida prestiižsesse seltskonda sattumine investorites tekitab. Faktoreid, mis investorite otsuseid mõjutavad on väga palju, kuid kokkuvõtvalt püstitati hüpotees järgneva sõnastusega:

hüpotees 1: Euroopa Liiduga ühinemine tõi kaasa mõlema piirkonna riikide majanduskeskkonna olulise stabiliseerumise mistõttu laienes sel perioodil investeerivate riikide geograafia.

Hüpoteesi kontrollimiseks leiti olulisusekünnise ületanud riikide arv esimesel (kuni 2003) ja teisel (2004-2007) ajaperioodil. Saadud tulemusi iseloomustab tabel 1, kus on näha, et nii Visegradi kui Balti riikides suurenes pärast EL-ga liitumist olulisel määral investeerivate riikide arv – Balti riikides kasvas nende arv 12-lt 19-le ja Visegradi riikides 15-lt 19-le. Samuti olid teise perioodi investeeringute jaotus päritoluriikide vahel pisut ühtlasem kui esimesel perioodil, mida näitab olulisel määral investeerinud riikide osakaalude standardhälbe vähenemine (tabel 1).

Tabel 1 Esimesel ja teisel ajaperioodil olulisusekünnise ületanud riikide arvud ja nende riikide jaotuse standardhälbed Balti ja Visegradi piirkondades

Periood\piirkond		Visegrad	Balti
Kuni 2003	künnise ületanud riikide arv	15	12
	standardhälve	0,070624	0,07253
2004-2007	künnise ületanud riikide arv	19	19
	standardhälve	0,066208	0,066717

5.2 Muutused otseste välisinvesteeringute päritolugeograafias seoses globaalse finantskriisiga

Majanduskriisi mõju Ide-Euroopa riikidele oli tugevam kui Lääne-Euroopa riikidele ja selle tulemusena on paljud RVE-d oma välismaiste väärtuse lisamise ahelaid läbi mõtlema ja ümberstruktureerima (Roh *et al.* 2011). Teise hüpoteesi püstitamisel toetuti RVE-de teooriale, mis ütleb, et RVE edule sihtriigis paneb tihtipeale aluse RVE suurim kogemustepagas (Dunning, Lundan 2008) ja tõmmati paralleele psühholoogias kasutuseloleva õppimise ja refleksi teooriaga, mis tähendab näiteks, et kui laps katsub kord kuuma pliiti ja saab kõrvetada, siis saab talle selgeks, et seda ei maksa uuesti teha. Kahe põhimõtte kokkuviiimisel võib eeldada, et riigid, kes buumi ajal investeerisid Balti ja Visegradi riikidesse palju ja kogesid suuri kaotusi, tõmbavad oma investeeringuid nendes piirkondades tagasi, mistõttu kerkivad suurimate otseinvesteeringute seas esile uued riigid (mahud ei pruugi küll olla samad, mis eelmisel perioodil). Sellest mõttekäigust formuleeriti järgmine hüpotees:

hüpotees 2: globaalne kriis mõjus ka Balti ja Visegradi riikidesse tehtavate otseste välisinvesteeringute päritolugeograafiat: majanduskriisi ajal ja järgselt tõusid kõige rohkem investeerivateks riikideks sellised riigid, kes majanduskasvu ajal hoidsid tagaplaanile.

Teise hüpoteesi kontrollimiseks leiti igast riigist Baltikumi ja Visegradi riikidesse tehtud OVI-de mahud perioodidel 2 ja 3 ning võeti vaatluse alla mõlema perioodi kümme suurima mahuga päritoluriiki kummaski vaatlusaluses piirkonnas (tabel 2). Üldine pilt vastas eelmises osas kirjeldatule – investeeringumahud teisel perioodil olid mõlemas piirkonnas ka kümne suurima investeeringuriigi seas kordades väiksemad kui buumi ajal. Päritoluriikide geograafia seisukohalt on reaktsioonid majanduskriisile Balti ja Visegradi regioonide puhul olnud aga väga erinevad: kui Baltimaades leiab hüpotees kinnitust – kolmanda perioodi 10 suurima investeerijariigi seas on 6 riiki, keda teise perioodi samas tabelis ei olnud, siis Visegradi riikides mitte: uusi riike on vaid 2. Siiski on ka seal toimunud muutusi – 8 riiki, kes mahtusid mõlemal perioodil tabelisse, on omavahel kohti vahetanud kusjuures mõned riigid on tabeli lõpusa koha vahetanud esimese poole kohtade vastu ning ka vastupidi. Sellise trendi üldistamiseks käesolevas töös aga põhjust ei leitud, kuna oli ka riike, kes enamavähem säilitasid oma koha tabelis.

Tabel 2 Kümme suuremat Balti ja Visegradi riikidesse tehtud OVI-de päritoluriiki perioodidel 2004-2007 ja 2008-2011 ning nende vastaval perioodil tehtud investeeringute kogusummad (miljonid eurod) (andmed Eurostat)

Balti riigid				Visegradi riigid			
2004-2007		2008-2011		2004-2007		2008-2011	
Päritoluriik	OVI-de kogumaht	Päritoluriik	OVI-de kogumaht	Päritoluriik	OVI-de kogumaht	Päritoluriik	OVI-de kogumaht
1. Rootsi	3410	1. Rootsi	1555	1. Holland	33331	1. Saksamaa	7569
2. Poola	1781	2. Holland	1452	2. Saksamaa	23266	2. Prantsusmaa	5139
3. Soome	1758	3. Norra	841	3. Luksemburg	20520	3. Austria	5050
4. Taani	1416	4. Kanada	334	4. Austria	13706	4. Holland	5032
5. Eesti	1189	5. Küpros	267	5. Prantsusmaa	12309	5. Küpros	4983
6. Venemaa	1188	6. Prantsusmaa	265	6. USA	8145	6. Hispaania	4917
7. Holland	999	7. Šveits	218	7. Hispaania	6062	7. Rootsi	4776
8. Küpros	790	8. Leedu	168	8. Belgia	5816	8. Itaalia	4521
9. Läti	516	9. Malta	167	9. Šveits	5565	9. Luksemburg	3614
10. Luksemburg	477	10. Soome	140	10. Küpros	4427	10. Šveits	2919

6 Arutelu

Empiiriline analüüs näitab, et Balti ja Visegradi riikidesse olulisel määral investeerivate ettevõtete päritolumaade arv kasvas pärast Euroopa Liiduga liitumist. Käesoleva töö lihtsate võrdlusmeetoditega tehtud analüüsi põhjal ei ole aga võimalik põhjuslikke seoseid luua, mistõttu võib ainult spekuloida, et põhjuseks oli EL-ga liitumisega seotud tähelepanu ja investorite usalduse tõus. Selliste väliste tegurite mõju OVI-de geograafiale on aga kindlasti huvitav teema, mida võiks tulevikus ka põhjalikumalt uurida.

Majanduskriisi mõju OVI-dele on nii maailmas kui ka Balti ja Visegradi riikides olnud tugev – seda näitavad nii statistilised andmed kui ka mitmed uuringud (nt Levan 2012). Kriisi mõju OVI-de päritolugeograafiale ei ole aga nii palju uuritud. Selle töö käigus tehtud empiiriline analüüs näitab, et vähemalt osades riikides (Balti riigi) on päritolugeograafia kriisi ajal oluliselt muutunud, samas kui teistes riikides (Visegradi riigid) muutused nii suured ei ole. Kas muutuste ulatus sõltub riigi OVI-poliitikast, millega suudetakse RVE-d sihtriigiga tugevamalt (Visegradi riikide reguleeritud poliitika) või nõrgemalt (Balti riikide liberaalne poliitika) siduda või mõnest muust näitajast, ei ole taaskord selle uurimuse käigus võimalik öelda. Poliitika mõju OVI-dele erinevates majandusvaldkondades on uuritud (nt Šimelytė, Liučvaitienė 2012), tulevikus võiks seda veelgi teha ja kaasata ka poliitika mõju OVI-de päritolugeograafiale, sest poliitika on iga riigi enda teha ja teadmised selle kohta, millised meetmed OVI-dele mõjuvad ja milline see mõju on, võivad mängida suurt rolli tulevases riikide arengutaseme ühtlustamises. Teisisõnu aitaksid kindlad teadmised OVI-poliitika mõjust OVI-de sissevoolule ja geograafiale arengu- ja üleminekumaadel kõrgelt arenenud riikidele kiiremini järele jõuda.

7 Kokkuvõte

Käesolev töö andis kolmes osas ülevaate OVI-dest kahes Ida-Euroopa piirkonnas – Balti ning Visegradi riikides. Kõigepealt anti üldine pilt OVI-dest, neid seletavatest teooriatest, tegemise põhjustest, mõjust sihtriigile, globaalsetest RVE-de paiknemise muutustest ja OVI-poliitikast. Teises osas kirjeldati OVI-de mahtusid ja poliitikaid Balti ning Visegradi riikides ja anti ülevaade globaalse majanduskriisi mõjust OVI-dele nii üldiselt kui ka vaatlusalustes piirkondades. Kolmandas osas uuriti empiiriliselt muutusi OVI-de päritolugeograafias seoses seoses globaalse majanduskriisi ja EL-i laienemisega 2004. aastal.

Uurimuses leiti, et OVI-d Balti ja Visegradi riikides on paljuski sarnased, kuid neil on ka olulisi erinevusi, millest peamine on riikide OVI-poliitika, mis Baltimaades on väga liberaalne, Visegradi riikides aga küllaltki reguleeritud. Empiiriline uurimus näitab, et nii EL-ga ühinemine kui ka globaalne kriis on toonud muutusi OVI-de päritolugeograafiasse. Püstitatud hüpoteesidest leidis kinnitust esimene, mis ütleb, et EL-ga liitumise järgselt on Balti ja Visegradi riikidesse hakanud investeerima suurem arv riike. Teine hüpotees, mis ütleb, et majanduskriisi mõjul muutuvad suuremad piirkonda investeerivad riigid, leidis kinnitust Balti riikides, kuid mitte Visegradi riikides.

Autori hinnangul sai uurimuse eesmärk täidetud, kuigi lihtne empiiriline analüüs ei võimaldanud päritolugeograafias toimunud muutuste põhjuseid määrata, mistõttu võiks seda valdkonda ka täpsemalt uurida.

8 Summary

FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN BALTIC AND VISEGRAD COUNTRIES

Robert Pirk

This work gives in three parts an overview of FDI activity in two Eastern European regions – the Baltic states and Visegrad countries. The first part is a review of the essence of FDI, the theories used to explain FDI, the effects of FDI on the host country, the global trends of the location of multinational enterprises and FDI policy. The second part gives an overview of FDI stocks, flows and policies in Baltic states and Visegrad countries and takes a look at the effects of global recession on FDI. Third part of this work examines the changes in the geography of the origin of the inward FDI brought on by global recession and the 2004 enlargement of the EU.

The work finds FDI in the Baltic states and Visegrad countries to be largely similar, but finds also some important differences, the main difference being between FDI policies in the two regions. The Baltic states employ a very liberal FDI policy, while in Visegrad countries, it is quite regulated. The empirical part of the study shows, that the global recession and EU enlargement have, indeed, brought on changes in the geography of the origin of the inward FDI in Baltic states and Visegrad countries. The first hypothesis formulated in this work, which states that after the accession of Baltic and Visegrad countries the number of countries investing in the regions will raise, was confirmed. The second hypothesis, which states that the global recession has brought up a change in the list of countries investing the most in the region, was confirmed in the case of Baltic countries but not, in the case of Visegrad countries.

The author finds that the aims of the work were met, although the simple empirical study did not permit to define any causes to the changes in the geography of the origin of the inward FDI, which is why, in the future could be further investigated.

9 Kasutatud kirjanduse loetelu

a. Ajakirjad ja muud perioodilised väljaanded

1. Agrawal, G., Khan, M. A., 2011. Impact of FDI on GDP Growth: A Panel Data Study. *European Journal of Scientific Research*, Vol. 57, No. 2, 257-264
2. Bohle, D., Greskovits, B., 2007. The State, Internationalization, and Capitalist Diversity in Eastern Europe. *Competition & Change*, Vol. 11, No. 2, 89-115
3. Drahekoupil, J., 2008. The Investment-Promotion Machines: The Politics of Foreign Direct Investment Promotion in Central and Eastern Europe. *Europa-Asia Studies*, Vol. 60, No. 2, 197-225
4. Ginevičius, R., Šimelytė, A., 2011. Government Incentives Directed Towards Foreign Direct Investment: A Case of Central and Eastern Europe. *Journal of Business Economics and Management*, No. 12 (3), 435-450
5. Ginevičius, R., Tvaronavičienė, M., 2005. Inward and Outward FDI in Lithuania and Estonia: Review of Patterns in Neighbouring Countries. *Journal of Business Economics and Management*. Vol. VI, No. 3, 179-188
6. Goolsbee, A., 1998. Investment Tax Incentives, Prices and the Supply of Capital Goods. *Quarterly Journal of Economics*. Vol. 113, No. 1, 121-148
7. Juliussen, S.S., Fløysandf, A., 2010. Foreign direct investment, local conditions and development: Crossing from dependency to progress in peripheral Kuressaare, Estonia. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography* Vol. 64, 142-151
8. Kattel, R., Raudla, R., 2013. The Baltic Republics and the Crisis of 2008–2011. *Europe-Asia Studies*, 65:3, 426-449
9. Levan, B., 2012. The Impact of Global Recession on FDI -- Poland's Case Study. *International Journal of Business and Social Science*, Vol. 3, No. 13, 60-66
10. Miskinis, A., Minkeviciute, M., 2011. Comparative Analysis of FDI Incentives in New EU Member States. *Transformations in Business & Economics*, Vol. 10, No. 3 (24), 72-86
11. Nakamura, H. R., Olsson, M., Lönnborg, M., 2012. FDI in the post-EU accession Baltic Sea Region: A global or a regional concern? *Baltic Journal of Economics* 12(2) 89-108

12. Nourbakhshian, M.R., Housseini, S., Aghapour, A. H., Gheshmi, R., 2012. The Contribution of Foreign Direct Investment into Home Country's Development. *International Journal of Business and Social Science*. Vol. 3 No. 2, 275-287
13. Raudonen, S., Freytag, A., 2012. Determinants of FDI inflows into the Baltic countries: Empirical evidence from a gravity model. *Jena Economic Research Papers*, 20pp.
14. Roh, J. J., Min, H., Hong, P., 2011. A co-ordination theory approach to restructuring the supply chain: an empirical study from the focal company perspective. *International Journal of Production Research*, Vol. 49, No. 15, 4517–4541
15. Roolaht, T., 2010. Otsesed välisinvesteeringud, intellektuaalne omand ja avatud innovatsioon. In: Kalvet, T., Karo, E., Kattel, R., (toimetajad), *Eesti ettevõtete uued võimalused – ärimudelid, avatud innovatsioon ja riigi valikud*. Eesti Vabariigi Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium: *Innovation Studies* 14, 51-61
16. Saleem, F., Zahid, A., Shoaib, B., Mahmood, M., Nayab, S., 2013. Impact of Inflation and Economic Growth on Foreign Direct Investment: Evidence from Pakistan. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*. Vol. 4 No. 9, 236-244
17. Šimelytė, A., 2012. The Role of Investment Promotion in Attracting FDI: Evidence from the Baltic States. *Economics and Business*, No. 22, 174-180
18. Šimelytė, A., Liučvaitienė, A., 2012. Foreign Direct Investment Policy-Friendly Business Environment in R&D Sectors: Baltic States versus Visegrad Countries, *Journal of East-West Business*, No. 18 (1), 66-93

b. Raamatud ja muud monograafiad

1. Åslund, A., 2010. *The Last Shall Be the First: The East European Financial Crisis*. Peterson Institute for International Economics, 136ppt.
2. Cherry, J., 2007. *Foreign Direct Investment in Post-crisis Korea*. Routledge, 201pp.
3. Dicken, P., 2011. *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy – 6th ed*. The Guilford Press, 606pp.
4. Dunning, J. H., Lundan, S. M., 2008. *Multinational Enterprises and the Global Economy, Second Edition*. Edward Elgar Publishing, 920pp.

5. Masso, J., Krillo, K., 2011. Labour Markets in the Baltic States During the Crisis 2008-2009: the Effect on Different Labour Market Groups. The University of Tartu FEBA, 86pp.
6. Masso, J., Roolaht, T., Varblane, U., 2010. Foreign Direct Investment and Innovation in Central and Eastern Europe: Evidence from Estonia. The University of Tartu FEBA, 67pp.
7. Masso, J., Varblane, U., Vahter, P., 2007. The Impact of Outward FDI on Home-Country Employment in a Low-Cost Transition Economy. Tartu Ülikooli Kirjastus, 65pp.
8. Roolaht, T., Varblane, U., 2008. Differences Between Inward-Outward FDI and Inward FDI in the Context of Estonia . In: International Business and the Catching-up Economies: Challenges and Opportunities: 34th EIBA Annual Conference; 11-13 detsember 2008; Tallinn. Tallinna Tehnikaülikool, 36pp.
9. Roolaht, T., Varblane, U., 2008. Roolaht, Varblane 2008. In: European Association for Comparative Economics Studies (EACES) 10th Bi-Annual Conference: Patterns of Transition and New Approaches to Comparative Economics. Moscow, August 28-30, 2008, 39pp.
10. Vahter, P., 2010. Does FDI Spur Innovation, Productivity and Knowledge Sourcing By Incumbent Firms? Evidence From Manufacturing Industry in Estonia. The University of Tartu FEBA, 55pp.
11. Vahter, P., 2010. Does FDI Spur Innovation, Productivity and Knowledge Sourcing By Incumbent Firms? Evidence From Manufacturing Industry in Estonia. The University of Tartu FEBA, 55pp.
12. Varblane, U., Roolaht, T., Reiljan, E., Jüriado, R., 2001. Estonian Outward Foreign Direct Investments. Tartu University Press, 58pp.

c. Kogumikud ja toimetatud väljaanded

1. Akbar, Y. H., 2006. Shifting Competitiveness, Evolving Multinational Enterprise Strategies and EU Enlargement: The Case of Hungary. In: Roy, J., Domínguez, R., Towards the completion of Europe. Analysis and perspectives of the new European Union enlargement. Jean Monnet Chair/University of Miami, 221-236

2. Gray, H. P., 1998. International Trade and Foreign Direct Investment: The Interface. In: Dunning, J. H., (editor), Globalization, Trade and Foreign Direct Investment. ELSEVIER, 19-27
3. McMillan, C. H., 1995. Foreign Direct Investment in Eastern Europe: Harnessing FDI to the Transition from Plan to Market. In: Chan, S., (editor), Foreign Direct Investment in a Changing Global Political Economy. Macmillan Press, 127-149
4. Repucci, S., 2011. Economic Crisis Responses from a Governance Perspective in Eastern Europe and Central Asia. UNDP/BRC & Regional Centre for Public Administration Reform (report), 29pp.
5. UNCTAD, 2010. World Investment Report 2010: Investing in a Low-Carbon Economy. United Nations Publication, 184pp.
6. UNCTAD, 2011. World Investment Report 2011: Non-equity Modes of International Production and Development. United Nations Publication, 9-31
7. UNCTAD, 2012. World Investment Report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies. United Nations Publication, 204pp.
8. Varblane, U., Vissak, T., Vahter, P., 2010. Otsesed välisinvesteeringud maailmamajanduses ja neid selgitavad teooriad. In: Varblane, U. (toimetaja), Otsesed välisinvesteeringud Eestis. Tartu Ülikooli Kirjastus, 153pp.

d. Internetimaterjalid

1. Eurostati statistika andmebaas
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database (viimati külastatud 18.05.13)
2. Maailmapanga andmepank
<http://databank.worldbank.org/data/home.aspx> (viimati külastatud 17.04.2013)
3. UNCTAD-i andmebaas
<http://unctadstat.unctad.org> (viimati külastatud 19.05.2013)
4. Wikimedia Commons
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:EU25-2004_European_Union_map_enlargement.svg (viimati külastatud 19.05.2013)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks jalõputööüldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Robert Pirk, (sünnikuupäev: 9.01.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Otsesed välisinvesteeringud Balti ja Visegradi riikides“,

mille juhendaja on dots. Garri Raagmaa,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20. 05. 2013